

HOLLÓ LÁSZLÓ

AZ EGYHÁZ TÁRSADALMI TANÍTÁSA A KISEBBSÉGEK SZOLGÁLATÁBAN

Die Menschenrechtsbewegung hat eine Dynamik ausgelöst, die seit mindestens 40 Jahren die Menschenrechte zum Gegenstand wissenschaftlicher Wahrheitsuche wie auch politischer Bemühungen macht. Die Diskriminierung von Minderheiten ist ja eines der häufigsten, wenn nicht gar das häufigste Beispiel für die Verletzung der Menschenrechte.

Nach dem Selbstverständnis der Kirche der Gegenwart gehört es zu ihren Aufgaben, sich um des Menschen willen auch an der Erklärung und Verteidigung seiner Rechte zu beteiligen. Sie sieht darin einen Auftrag des Evangeliums, dem sie in der Pastoralkonstitution des II. Vatikanischen Konzils über die Kirche in der Welt von heute Ausdruck verliehen hat: Kraft des ihr anvertrauten Evangeliums verkündet die Kirche die Rechte des Menschen.

Die Botschaft des Evangeliums gibt uns aber nicht direkt die Lösung unserer Probleme die Frage der Minderheitenexistenz betreffend. Sie muß vielmehr für die Bedingungen der Gegenwart übersetzt werden.

Betrachten wir die Kirchengeschichte so können wir feststellen, daß seit dem ersten Pfingstfest die Kirche mit verschiedenen Völkern und Sprachen vertraut war. Sie hat trotz der gemeinsamen lateinischen Sprache stets das Recht der Bevölkerung auf ihre Muttersprache verteidigt.

A 20. században az emberi jogok mozgalma olyan lendülettel indult, hogy az emberi jogok mintegy ötven éve ugyanúgy tudományos kutatások, és politikai törekvések tárgyává lettek. Így e kérdés – természetének és egyetemességének megfelelően – egyaránt foglalkoztatja a jogászokat, közgazdászokat, filozófusokat, történészeket, politikusokat és teológusokat. Ez az intenzív érdeklődés a nemzetközi megegyezések nagy számában és sokféleségében, regionális egyezségekből és nyilatkozatokban is megmutatkozik, amelyek mind a nemzetközi jogi és erkölcsi érzék megnyilatkozásai, és mint ilyeneket az emberiség értékes vívmányai között tartjuk számon. Ez a dinamizmus megmutatkozik olyan személyek és csoportok elkötelezettségében, amelyek állami kereteken kívül, politikai és vallási határokon túlmutatóan szállnak síkra az emberi jogok érvényesüléséért.

A kisebbségek diszkriminációja az emberi jogok megsértésének egyik leggyakoribb formája. A kisebbségi jogok a közérdeklődés tárgyát képezik ugyan, de hasonlóképpen a közérdeklődés tárgyát képezik azok a korlátok is, amelyekbe ezen jogok érvényesítése ütközik. Gyakran esküsznek rá, azonban hasonló gyakorisággal meg is sértik. Ezt mutatják az Amnesty International híradásai csakúgy, mint a kisebbségi létben élő népek panaszai. A kisebbségi jogok tehát a gyakorlatban sokkal kisebb jelentőséggel bírnak, mint ahogyan a médiák és a militáns szónoklatok bemutatják.

Kérdésfeltevés

A szakirodalom szerint Európa nyelvi–kulturális térképe egyértelműen azt mutatja, hogy e földrész nyelvi és politikai határai eltérőek. Kontinensünk etnikai–kulturális sokszínűsége nem szorítható nemzeti államhatárok közé.

Európa a kisebbségek kontinense. Ha szemügyre vesszük a nyelv-térképét, megbizonyosodhatunk arról, hogy milyen nagyszámú etnikai kisebbség lakja. A kisebbségeket évszázadok vagy legalábbis évtizedek óta magukba foglaló államok pedig, a kormányzás szintjén a kisebbségek nyelvétől eltérő hivatalos nyelvet beszélnek. Manfred Straka az európai kontinensen 90 különböző nyelvcsoportot és nyelv szigetet számolt össze, míg a térségben a kisállamokat és a Szovjetunió utódállamait beleszámolva is csak 52 állam van.¹

Csak a törpeállamok – San Marino, Liechtenstein, Északciprus és Andorra – népessége azonos nemzetiségű, míg a nagyobb államok közül csupán Izland és talán részben Portugália mondható homogénnek. A többi európai ország mindenikében van – a korábbi államalkotó nemzetek tagjaiból álló – több különböző kisebbségi csoport, bármennyire is próbálják bizonyítani a jelenlegi vezető nemzetek, hogy államuk monoetnikus, és mint ilyen, nemzetállam.²

A nemzetállam strukturális felépítése kezdettől fogva azzal a történelmi valósággal ütközött, hogy az évezredek történelem során a világ népei szinte sehol sincsenek egymástól etnikai szempontból szépen elhatárolva, hanem az országok határzónáiban – néhol azon túl is – a különböző nemzetek vegyesen élnek együtt. Az újkori nemzetállam elmélete ezért automatikusan határkonfliktusokhoz vezetett és olyan problémákat idézett elő, amelyeket kisebbségi kérdés, népcsoportok problémái és hasonló címszók alatt ismer a szakirodalom. Kontinensünk országai tehát – a törpeállamok kivételével –, szembetalálják magukat a kisebbségvédelem

¹ Vö. STRAKA, M., *Handbuch der europäischen Volksgruppen*. Wien–Stuttgart 1970, 34 l.

² A nemzetállam eredetileg azt jelenti, hogy minden népnek megvan az önrendelkezési joga a nemzetközi közjog értelmében és minden állam a belügyeit és külügyeit szuverén módon intézheti. Azonban a 20. század technikai fejlődése folytán egyetlen államnak sincs lehetősége arra, hogy a katonai és szociális biztonság ill. gazdasági és természetvédelmi problémáit maga oldja meg. A kelet–európai politikai tömb széthullásával ehhez jön egy másik probléma is. A Kelet és Nyugat között fennálló katonai konfrontáció megszűntével a mostanig elnyomott nemzeti és etnikai konfliktusok újra fellángolnak, és bizonytalanná teszik az egész térséget.

problematikájával. Ennek ellenére az államok között, mindez ideig, csak kevés esetben született jogi alapokon nyugvó megoldás. A problémás régiók nagy részében a helyzet még megoldásra vár, így állandó konfliktusveszély áll fenn, ez pedig Európa biztonságát egyre ingatagabbá teszi. Nyilván nem szabad elfelejtenünk, hogy a nemzetközi intézmények törekvésein túl, történtek a kisebbségek jogi védelmét illetően sikeres kétoldali egyességek is.³ Ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy a konfliktushelyzetek megoldását szolgáló esetenkénti kétoldalú egyezségek nem helyettesíthetik a sokoldalúan megkötött, egész Európára kötelezően érvényes kisebbségvédelmi normákat.

A Katolikus Egyház és a kisebbségek

Korunk egyháza magától értetődőnek tartja, hogy részt vegyen, az emberiség érdekében, az emberiség jogait érintő nyilatkozatok létrehozásában és azok védelmében egyaránt. Az evangéliumba gyökerező küldetését erre vonatkozóan a II. vatikáni zsinaton az egyház és a mai világ viszonyáról szóló lelkipásztori konstitúcióban így fogalmazta meg: „Az egyház tehát a rábízott evangéliumra hivatkozva erőteljesen hirdeti az ember jogait, és elismeri, nagyra értékeli korunk dinamikáját, amely e jogokat minden irányból sürgeti”⁴.

Bár a politikai cselekvés nem tartozik az egyház küldetéséhez, a hegyi beszédben meghirdetett örök élet reménye, az igazságosság, béke és irgalmasság szeretete hatással kell hogy legyen az evilági élet rendjére is. Krisztus örömhíre tisztító és éltető hatással hatol be az emberi társadalomba és a történelembe egyaránt. Hiszen az egyház minden körülmények között az ember javát akarja: úgy is, mint az istenország tagja, és úgy is, mint a földi állam polgára. Az evangelizálás és az ember felemelése együtt jár, mert az egyház az egész ember javát akarja.⁵

³ Németország és Dánia között kétoldalú megállapodás született a mindkét fél államában jelen lévő kisebbségek érdekében, Finnország és Svédország között az Aland /Ahvenanmaa/ szigeteket illetően született megállapodás, Ausztria pedig Dél-Tirol jogaiért és védelméért kezkeskedett.

⁴ Gaudium et spes 41. A II. Vatikáni zsinat dokumentumait, *A II. Vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai*. Szerk.: Dr. CSERHÁTI JÓZSEF és Dr. FÁBIÁN ÁRPÁD. Budapest 1986³ alapján idézem.

⁵ Vö. *Libertatis Conscientia* 62, 63, 64. Az egyház társadalmi tanításának dokumentumait *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*. TOMKA MIKLÓS, GOJÁK JÁNOS (Szerk.), Budapest, é.n. alapján idézem.

Úgy tűnik, hogy továbbra is az egyház marad az a hely – esetenkénti negatív tapasztalatok ellenére is –, ahol az ember segítséget keres, nem csupán a természetfölöttivel való kapcsolatkeresés okán, hanem etnikai-kulturális identitásának problémáival kapcsolatban is.

Amint a fentiekből kitűnik az etnikai kihívás mindig egy összetett politikai, gazdasági és kulturális összefüggésbe ágyazódik. Az egyház számára ez azt jelenti, hogy a hit és a nemzetiség, kultúra valamint anyanyelv között újra és újra felmerülő összefüggésekkel kapcsolatos kérdéseket elméletileg is meg kell vizsgálnia, hogy egy világos teológiai pozícióból kiindulva egyrészt elősegíthesse a népcsoportok közötti kiengesztelődést, ugyanakkor azonban a veszélyeztetett kisebbségek kibontakozásának segítségével gyakorlatilag is megfelelhessen az emberiség evilági és örök boldogságát szolgáló küldetésének.

Az egyének és a népek közötti kulturális és politikai kapcsolatok a Biblia perspektívájában

Otto Knoch újszövetségi biblikus állapította meg egy konferencián, hogy „A népek öntudatra ébredése után számunkra, biblikusok számára, a nép és nemzet fogalma nagy nehézséget jelent. A család szerepét mindig helyesen látta az egyház. Azonban úgy tűnik nekem, hogy a nép fogalmára sem a szentírás, sem pedig a nyugati egyetemes egyház teológiája nem reflektáltak elégségesen”.⁶

Valóban feltűnő, hogy az Újszövetség irataiban sehol nem találunk a kor kulturális vagy politikai kérdéseire vonatkozó állásfoglalást, bár a mi szempontunkból erre elég sok indok lett volna. Jézust úgy mutatják be az evangéliumok, mint aki a kora Palesztinájában nemzeti vonatkozásban nem játszott nyilvános szerepet. A felmerülő kérdésekkel kapcsolatos hozzáállását az eszkatologikus radikalizmus jellemezte. Ez egyrészt a fennálló rend fenntartás nélküli kritikájához vezetett, másrészt elutasította az ellenállási törekvéseket is, mivel ezek a figyelmet az eljövendő mennyek országáról az evilági dolgokra irányítják, és erőszak alkalmazásával megsértenék a teljes igazságosság és szeretet követelményeit. Jézus nem buzdított sem Heródes, sem pedig a császár ellen. Számára ugyanolyan idegen volt a fennálló politikai rendet feltétel nélkül elfogadni, mint ellene lázadni. Az Istennel való legbensőbb közösségbe és az istenország közeli várásába gyökerező, Isten akaratának magát radikálisan alávető engedelmessége egyaránt

⁶ SLADEK, P., *30 Jahre nach der Vertreibung*. München 1978, 62 l.

elutasítja a kora Palesztinájában fennálló rend szószólóit, és azokat, akik erőszakkal akartak fellépni ellene.

Jézus magatartása nem alkalmazható minden további nélkül napjainkra. Azért sem, mert mi már nem számolunk egy rövidesen bekövetkező világvégével. Éppen ezért szükséges bizonyos fokig „alkalmazkodni” a jelenhez. Ez jelenti a problémát. A fő feladat, de ugyanakkor a fő nehézség is, úgy alkalmazni Jézus üzenetét napjaink valóságára, hogy annak alapjellegét fel se adjuk, és meg se másítsuk.

Kétségek merülnek fel, hogy Jézus tanításának ilyen jellegű alkalmazása egyáltalán lehetséges-e. Alkalmas-e arra, hogy a fennálló társadalmi rendhez való viszonyulásunk mértékét az ő tanításában és magatartásában keressük? Hiszen – amint láttuk –, a közeli világvég gondolata annyira meghatározta tanítását, hogy kora irányzatai sorába sem illik bele. A közeli istenország gondolata Jézus tanításában odáig hatott, hogy Jézus számára csak az egyén megtérése fontos, a társadalmi rend reformja teljesen közömbös. Amikor azonban évszázadokkal mérjük az időt, nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy az igazságos társadalmi rend is elősegíti a Jézus által szorgalmazott megtérést. Az istenország keresésének a prioritása a társadalmi törekvések ellenére sem szűnik meg, bár ma már elengedhetetlenek tartjuk az egyén megtéréseinek és a társadalmi struktúrák reformjának az együttműködését.⁷

Az egyház társadalmi tanítása és a kisebbségek

Amint a fentiekben láttuk, a kisebbségi kérdés megoldására vonatkozóan az evangélium örömhíre nem rendelkezik kész megoldásokkal. Le kell „fordítanunk”, értelmeznünk kell a jelen követelményeinek megfelelően.

Az egyháztörténelem tanúsítja, hogy egyházunk az első pünkösöd óta különböző népekkel és nyelvekkel került kapcsolatba. A közös latin nyelv ellenére, „a nép anyanyelvéhez való jogát mindig védte és használatának fontosságát a prédikációban, ájtatosságokon, a hitoktatásban és a lelkipásztori munkában hangsúlyozta”.⁸

⁷ Ha példával kívánjuk megvilágítani az elmondottakat, akkor az irgalmas szamaritanus példája kézenfekvő. Hiszen ha egy térségben gyakoriak a rablótámadások, akkor nem elég esetről esetre irgalmas szamaritanusként a rászoruló segítségére sietni, hanem elsősorban a térség biztonságáról kell gondoskodni.

⁸ GATZ, E., *Geschichte des kirchlichen Lebens in den deutschsprachigen Ländern seit dem Ende des 18. Jahrhunderts*. Idézve in: Kathpress 8./9. Februar 1993, 12 l.

Már a IV. Lateráni zsinat idején 1215-ben hozott III. Ince pápa egy rendeletet, amelyben elrendeli, hogy ha egy városban különböző népek laknak, az ilyen városok és egyházmegyék püspökei alkalmazzanak megfelelő férfiakat, akik a különböző rítusokban és különböző nyelveken tudják ünnepelni a szentmisét, kiszolgáltatják a szentségeket és szavuk, valamint példájuk által tanítják a népet. A különböző helyi zsinatok, amelyeken a IV. Lateránium előírásait értelmezik bizonyítják, hogy a fenti rendelkezéseket teljesítették.⁹

Az egyház újkori társadalmi tanítása a „Rerum novarum” (a munkások helyzetéről, 1891) enciklikával kezdődik. XIII. Leó pápa ebben a körlevélben állást foglal az ipari társadalomban dolgozó munkásság ember-telen életkörülményei és nyomora ellen. Tanításában elterzi a modern szabadság-gondolatot, a kisebbségekről azonban nem tesz említést.

XII. Piusz

Az egyház újkori társadalmi tanításában az első pápa, aki foglalkozott a kisebbségi kérdéssel XII. Piusz. Átéltte, amint az első világháború előtt, alatt és főként a háború után a kisebb nemzeteket csakúgy, mint a kisebbségeket elnyomták és esetenként száműzték. Kötelességének érezte, hogy éppen a közepes és kis népek, ill. nemzeti kisebbségek önrendelkezési és élethez való jogáért energikusan felemelje a szavát: „Különösen egy dologra kell figyelmet szentelni, ha Európa számára egy jobb rendet akarunk biztosítani. A nemzetek és népek, valamint nemzeti kisebbségek igazi igényeiről és igazságos követeléseiről van szó. ...Békés úton kellene megoldást találni. ...Amennyiben így sikerülne a nemzetek között igazi egyensúlyt létrehozni és a kölcsönös bizalom alapjait megszilárdítani, akkor az erőszak használatának sok indítéka megszűnne”.¹⁰

Az államhatalomnak tehát kötelessége figyelembe venni a kisebbségek jogos igényeit is. Azonban a pápa részéről ennek az előzékenységnek a kisebbségekkel szemben nem annyira erkölcsi, mint inkább politikai indítéka volt. Még nem annyira az ideál kereséséből, mint a kisebbségek bosszújától való félelemből született.

⁹ Vö. GRULICH, R., *Konfession und Nationalität*, in: ELKAR, R. S., *Europas unruhige Regionen*. Stuttgart 1981, 99 l.

¹⁰ XII. PIUS, In questo giorno (24. Dezember 1939) In: E. MARMY, (Hrsg.) *Mensch und Gemeinschaft in christlicher Schau. Dokumente*. Freiburg in der Schweiz 1945, 1179 l.

XII. Piusz pápa a második világháború alatt több jelentős karácsonyi üzenetet küldött szét a világba, amelyekben az igazságos nemzetközi rendet jelöli meg, mint a világbéke feltételét. A kisebbségek jogaival kapcsolatban az 1941. évi karácsonyi üzenetében nyilatkozott a legbehatóbban: „Egy erkölcsileg is megalapozott új rendben nincs helye a más nemzetek szabadsága, sérthetlensége és biztonsága megsértésének, függetlenül attól milyen a kiterjedése, vagy a védekezéskészsége ...nincs helye a nyilvános vagy rejtett elnyomásnak a nemzeti kisebbségeknek kijáró kulturális és nyelvi sajátosságokat illetően, a gazdasági hatékonyság akadályozására, vagy korlátozására vonatkozóan, illetve a természetes szaporulat-korlátozást, vagy akadályozást illetően”.¹¹ A nemzeti kisebbségeknek – tanítja tovább a pápa – kijár az az alapvető jog – függetlenül attól, hogy területileg egyesült vagy szétdarabolt országrészekben élnek –, hogy a közjó keretei között a saját életüket élhessék és egyéni sajátosságuknak megfelelően fejlődhessenek. Minden államnak súlyos kötelessége a határain belül élő kisebbségeket védeni, valamint a közjó szem előtt tartásával a népcsoportra jellemző sajátos életmódot biztosítani. Az államoknak maguknak is előnyt jelent ez, hiszen: „A felelős államhatalom minél lelkiismeretesebben figyel a kisebbségek jogaira, annál biztosabban és hatékonyabban várhatja el a kisebbség tagjaitól az állampolgári kötelezettségek törvényes betartását, amelyek az állam minden más állampolgárával együtt őket is kötelezik”.¹²

XXIII. János

XXIII. János pápával vált az egyház igazán az emberi jogok szószólójává. A kisebbségek témakörével csak a második, „Pacem in terris” kezdetű társadalmi enciklikájában foglalkozott a pápa. Bár az enciklika emberi jogokra vonatkozó tanítása még teljes egészében az Egyesült Nemzetek Szövetsége 1948. évi Emberi jogok általános nyilatkozata hatását mutatja, amelyet, mint „kiváló tártalmú” dokumentumot értékel a pápa, a kisebbségekre vonatkozó tanításában XII. Piusz pápa tanítását viszi tovább.¹³ Egyrészt hivatkozik az elődje által mondottakra, ugyanakkor néhány pontban konkretizálja is azt. Utal arra a 19. század óta megfigyelhető tendenciára, „hogy az ugyanazon fajból származó emberek önjogúak akarnak lenni, és

¹¹ XII. Pius, Weihnachtsbotschaft Nell Alba (24. Dezember 1941). In: uo. 1221 l.

¹² Uo.

¹³ Pacem in terris 143.

egy nemzetté akarnak egyesülni”, majd így folytatja: „Mivel ez sok okból kifolyólag nem mindig lehetséges, ebből származik az, hogy gyakran népi kisebbségek más fajú nemzetek határai közt élnek, és ebből nagyfontosságú kérdések támadnak”¹⁴. A pápa nyomatékkal lép fel a népi kisebbségek életjoga mellett. Elismeri a nemzetiségi elvet, amely szerint az azonos származású közösség a saját állami keretei között politikai önállóságra törekszik. Ahol ez a törekvés nem teljesülhet és a nemzeti kisebbségek egy idegen ország határai közé kényszerülnek, ott is joguk van a létezéshez és a nemzeti sajátosságuk megőrzéséhez.

A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos magatartás alapelveit az enciklika világos szavakkal körvonalazza, amikor az államot a kisebbségekkel szembeni felelősségére és kötelezettségeire emlékezteti: „Ebben a kérdésben nyíltan meg kell mondani, hogy amit e népek ellen tesznek faji életüknek vagy gyarapodásuknak a megakadályozására, súlyosan sérti az igazságot; és ez még inkább vonatkozik arra, hogyha gonosz módon ennek a nemzetnek kiirtására törekednek”.¹⁵

A pápa sürgeti az állam részéről a segítségnyújtást a kisebbségek életfeltételeinek a javítása érdekében, „az emberi feltételek kialakításához; ez vonatkozik nyelvükre, kultúrájukra és gazdasági helyzetükre is”.¹⁶

Azonban úgy látja, hogy a nemzeti kisebbségek, a gyakran nehéz életfeltételeik ellenére is, szintén kötelesek keresni az adott társadalomban a beépülés lehetőségét, „nemritkán hajlamosak arra, hogy a nemzetük sajátosságaira a kelletténél rátartibbak legyenek; mégpedig annyira, hogy azokat a javakat, melyek minden embernek a sajátjai, kevésre becsülik, mintha az emberiség javainak az ő nemzetiségük javát kellene szolgálni”.¹⁷

Összefoglalásképpen azt mondhatjuk, hogy a pápa bár elismeri a nemzeti kisebbségeknek az anyanyelvhez, kultúrához és szokásaikhoz való jogát, mégis azok integrálódásáért emeli fel a szavát, nyilván a mai társadalmi követelményeknek megfelelően.

A II. vatikáni zsinat

A II. vatikáni zsinat tanítása sok más témakörrel együtt, a kisebbségek kérdésében is mérföldkövet jelent.

¹⁴ Uo. 94.

¹⁵ Uo. 95.

¹⁶ Uo. 96.

¹⁷ Uo. 97.

Amikor a Zsinat az egyházat Isten népeként határozza meg¹⁸, a zsinat atyái nem hagyják figyelmen kívül, hogy a különböző népeket „a kulturális élet erős kötelékei, ősi vallásos hagyományok, szoros összeköttetést létesítő társadalmi kapcsolatok gyűjtik össze jól elhatárolható közösségekbe”.¹⁹ Nem akarják az emberek különböző csoportjai közötti különbségeket elmosni, ellenkezőleg azt kívánják, hogy „a hívők közössége megőrizve nemzetének kultúrkincseit, mélyen gyökerezzen népében”.²⁰

A Zsinat az egyház és a mai világ viszonyáról szóló lelkipásztori konstitúcióban hangsúlyozza: „A személy alapvető jogai tekintetében azonban le kell küzdeni és ki kell küszöbölni az Isten szándékaival ellenkező mindenféle társadalmi, vagy kulturális megkülönböztetést, akár a nem, a faj, a bőrszín, a társadalmi helyzet, a nyelv vagy a vallás miatt”.²¹ Minden személynek, nemzeti kisebbségnek és népnek joga van az életre, joga van személyes és társadalmi méltóságának az elismerésére, a szabad egyesülésre és kibontakozásra. Továbbá joga van arra, hogy megfelelő mértékben részesedjen a föld természeti javaiban és a civilizáció gyümölcseiben.²²

A Zsinat, az emberiségnek a háború általi veszélyeztetettségét nagyon szemléletesen bemutatva, intett a természetes nemzetközi jog elveinek a figyelembevételére. Azokat a cselekedeteket, amelyek a nemzetközi jogot szándékosan megsértik, mindenekelőtt azt, hogy „kiirtanak egy egész népet, nemzetet, vagy nemzeti kisebbséget, mindegy, hogy milyen megfontolásból, vagy milyen módszerrel”,²³ bűncselekménynek mondja.

A legnagyobb újítást a Zsinat ebben az összefüggésben a szent liturgiáról szóló konstitúcióban hozta. Ennek a konstitúciónak a 36. pontja engedélyezte a népnyelv széleskörű használatát a liturgiában. „Mivel azonban mind a szentmisében, mind a szentségek kiszolgáltatásában, mind a liturgia más területein gyakran nagyon hasznos lehet a nép számára anyanyelvének használata, meg van engedve ennek szélesebb körű alkalmazása. Elsősorban áll ez az olvasmányokra és a magyarázatokra, illetve egyes könyörgésekre és énekekre”. És elrendelte azt is,

¹⁸ Vö. Ad gentes 15.

¹⁹ Uo. 10.

²⁰ Uo. 15.

²¹ Gaudium et spes 29.

²² Vö. uo. 59, 68, 73, 79.

²³ Uo. 79.

hogy „a szomszédos, azonos nyelvű területek püspökeivel” egyetértésben, azokkal tanácskozva döntsön „a népnyelv használatáról és annak módjáról a területileg illetékes egyházi felsőbbség”.²⁴

Mivel azonban Portugálián és Izlandon kívül nincs olyan állam Európában, amelyben kisebbségek ne élnének, nemsokára kiderült, hogy a konstitúció alapján a liturgiában használható nyelv sok helyen nem azonos az államnyelvvél. Az egyház ugyanis a latin nyelv elsőbbségéről a népnyelv javára mondott le, nem pedig az államnyelv javára, amely sok esetben nem a hívek anyanyelve. A Zsinat utáni években az elindított fejlődés messze túlnőtt a liturgikus konstitúció keretein.

VI. Pál

A bemutatott fejlődésben VI. Pál pápa jelentős szerepet játszott. Ismételten hangsúlyozta, hogy a katolikus egyház komolyan veszi az emberek és a népek jogait, és határozottan kiáll a szabadság, az emberi méltóság, az etnikai egyenlőség, az igazságosság és a felelősség érvényesüléséért, amelyek az egyének és nemzetek teljes kibontakozáshoz egyaránt szükségesek. A „Populorum progressio” kezdetű társadalmi tanítást közlő enciklikájában ezt így fogalmazta meg: „Minden népnek, akár gazdag, akár szegény, megvan a maga őseitől öröklött kultúrája, azaz vannak intézményei az anyagi szükséglet kielégítésére, és vannak szellemi életének magasabb rendű – művészi, tudományos és vallási – megnyilvánulásai. Mivel ez utóbbiak valóságos emberi értéket tartalmaznak, súlyos hiba lenne veszni hagyni őket az előbbieket kedvéért, és az a nép, amelyik eltűrné ezt, legjobb részét dobná oda, az élet értelmét vetné el magától a megélhetésért. Krisztus figyelmeztetése egész népekre is vonatkozik: 'Mi haszna van az embernek, ha az egész világot megszerzi is, de lelke kárát vallja?' (Mt 16, 26)”.²⁵

II. János Pál

II. János Pál pápa folytatja elődei gyakorlatát. Az emberi jogok prédikációinak, beszédeinek és enciklikáinak egyaránt középpontját képezik. A volt Jugoszlávia és a volt Szovjetunió területén dúló háborúk kapcsán elhangzott beszédeiben gyakran szól a nemzeti kisebbségekről is. Korunk egyik szisztematikusan ható fenyegetését ő az ember benső szellemi-lelki

²⁴ Sacrosanctum Concilium 36.

²⁵ Populorum progressio 40.

szintjén ható igazságtalanság különböző formáiban látja, hiszen „az embert meg lehet sérteni az igazsághoz való belső kapcsolatában is, a lelkiismeretében, személyes meggyőződésében, a világnézetében, vallásos hitében csakúgy, mint az úgynevezett polgári szabadságjogok területén, mert számára az eredet, faj, nem, nemzetiség, vallás és politikai meggyőződés alapján történő diszkriminációtól mentes jogegyenlőség mérvadó”.²⁶

A kisebbségi problémák elmérgesedése az egyházat új és nehéz feladatok elé állította. Egy olyan Európában, ahol a különböző nemzetek a békés egymás mellett élés módozatait még mindig nem találták meg, a keresztény hit lényegéből kifolyólag a nemzeti és kulturális önazonosság veszélyeztetése nélkül békére és szolidaritásra segítő erő kell hogy legyen. Azonban – amint a pápa a jugoszláv utódállamok és nemzetek közötti háborúk kapcsán ismételten hangsúlyozta – a saját önazonosság védelme nem vezethet a „másik” identitásának a tiltásához, a hazafiás magatartás nem változhat túlfeszített nacionalizmussá, ugyanúgy, amint a nemzeti önállóság sem tartható abszolút értéknek. „Túl gyakran fajult el a hazafias érzés a történelem és a közelmúlt eseményei folyamán egyaránt egy befelé forduló, agresszív nacionalizmussá, amely miatt sok könny és vér folyt”²⁷ – mondotta a pápa egy vatikáni fogadáson, és féltve óvott azon tévedések megismétlésétől, amelyek Európa és a világ történelmét is súlyosan megterhelték.

A nemzetiséget a pápa a visszaélés lehetősége ellenére értéként ismeri el. Véleménye szerint a saját nemzethez való ragaszkodás az emberi szocializálódás kiteljesedésének része és a társadalmi szeretet jogszerű megnyilvánulása. Sőt mi több, állítja, hogy „az ember a maga benső emberi identitását azzal a kötelékkel kapcsolja össze, amellyel egy nemzet tagja”,²⁸ és kifejezetten sikraszáll a nemzetek és népek kulturális identitáshoz való joga érdekében.²⁹

²⁶ II. János Pál, Beszéd az Egyesült Nemzetek Szervezetének a 34. New York-i gyűlése előtt (1979. 10. 2.). Idézve in: HÖFFE, O., *Johannes Paul II. und die Menschenrechte. Ein Jahr Pontifikat*. Freiburg/CH 1981, 136 l.

²⁷ A pápa egy beszédének a részlete, amelyet Milan Kucan szlovén államelnök vatikáni látogatása alkalmával mondott 1993 februárjában. Idézve in: *Kathpress 22./ 23. februar 1993*, 2 l.

²⁸ *Laborem exercens* 43.

²⁹ *Vö. Sollicitudo rei socialis* 26.

A pápa a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos tanítását az 1989. évi béke-világnapi üzenetében foglalta össze. Nyomatékosan utalt a kisebbségi kérdés jelentőségének a növekedésére, mivel napjainkban minden társadalomban kisebbségek élnek. Figyelmeztetett arra, hogy az egyes személyek személyiségükből folyó méltósága csak másokkal közösen biztosítható, ezért a csoport is védelmet igényel: „Az első elv, minden személy elidegeníthetetlen méltóságára vonatkozik, ami független a faji, etnikai, kulturális és nemzeti eredetétől, vagy a vallási hovatartozásától; egy személy sem létezik csupán önmagában, hanem teljes önazonosságát csak a másikkal – személlyel vagy csoporttal – való kapcsolatban nyeri el. Ugyanez elmondható a különböző csoportokról is. Hiszen ezeknek is megvan a joga a csoport önazonosságára, amit az egyes csoporttagok méltóságának a megtartásával meg kell védeni. ...A kisebbségek tagjai a maguk részéről kötelesek másokkal hasonló tisztelettel és nagyra-becsüléssel bánni”.³⁰

A második elv az emberi nem alapvető egységére vonatkozik. Ki mondja, hogy „az egész emberiség, túl az etnikai, nemzeti, kulturális és vallásos különbözőségeken egy közösséget alkot, ami kizárja a népek közötti diszkriminációt és egymással való szolidaritásra irányul. ... Minden személynek, mint az emberi család tagjának meg kell értenie, és becsülnie kell az emberek közötti különbözőségben rejlő értéket, és hozzá kell járulnia, hogy az a közjót szolgálja”.³¹

A pápa beszél a kisebbségek jogairól és kötelességeiről. A kisebbségek alapvető jogai közé tartozik a létezéshez való jog, amely mint ilyen elidegeníthetetlen, és ha egy állam ezt nem venné figyelembe, akkor megsértené a társadalmi rendet irányító legalapvetőbb jogot.³² Védelemre szorulnak továbbá a saját kultúra megőrzésének és kibontakoztatásának a joga, valamint a szabad vallásgyakorlás joga.³³ A pápa utal arra, hogy bár ezeket a jogokat napjainkban a különböző nemzeti és nemzetközi egyezmények elismerik, ez még nem elégséges ahhoz, hogy „az előítéletbe és bizalmatlanságba mélyen gyökerező magatartás-

³⁰ II. JÁNOS PÁL, „*Um Frieden zu schaffen, Minderheiten achten*”. II. János Pál pápa üzenete 1989. január 1-én a Békevilágnap alkalmából, 3. pont, in: *L'Osservatore Romano* 18. Évf. 52/ 53, 1988. december 22.

³¹ Uo.

³² Uo. 5.

³³ Uo. 7.

formákat legyőzze, sem pedig azon mentalitás kiirtására, amely a kisebbségek tagjai elleni direkt erőszakos cselekedetekre indít”.³⁴

A pápa végül a kisebbségi személyek állammal és társadalommal szembeni kötelességeire utal és toleranciát kér azon személyekkel szemben, akik asszimilálódnak a többségbe.³⁵ Befejezéséppen lelkére köti a keresztényeknek, hogy „egyetlen keresztény sem bátoríthat, vagy segíthet elő tudatosan olyan szervezeti felépítést, vagy magatartást, ...amely az egyéneket és a csoportokat egymástól elválasztaná”.³⁶

Összefoglalás

Az elmondottakat összegezve megállapíthatjuk, hogy az egyház társadalmi tanításában objektív adottságként ismeri el a nemzethez való tartozást, és olyan értéket lát benne, amelyet védeni kell. Elutasítja a más kultúrába való beolvadást, amennyiben az anyagi előnyök reményében vagy állami kényszer hatására történik, ugyanakkor tiszteletben tartja és támogatja minden népnek és minden nemzetnek a kulturális önazonosságát a saját területén.

Bár a kereszténység nem rendelkezik konkrét politikai, vagy társadalmi programmal, olyan erkölcsi értékek hordozója, amelyek nélkül a társadalom szerkezeti felépítése lehetetlen. Az egyház nyilván nem vállalhatja át a politika szerepét, azonban kötelessége, hogy az emberek jogainak és szabadságának védelmében hallassa szavát.

A katolikus társadalmi tanításnak fontos feladata van ennek az egyházi szerepnek a betöltésében. A komoly nemzeti és nemzetközi problémák megoldása, nemcsak gazdasági, jogi és társadalmi síkon történik, hanem az erkölcsi és vallási értékek bevonását is megkívánja.

Manapság az egyház és egyházközei csoportok egyaránt gyakrabban foglalkoznak a kisebbségi kérdéssel, mint korábban. A *Justitia et Pax* pápai komisszió 1989 februárjában hozott nyilvánosságra egy dokumentumot, amelyben elítéli a fajgyűlöletet. Jelentős számú egyházi kezdeményezés foglalkozik a kisebbségekkel az ezzel járó nehézségek ellenére. Ezek a kezdeményezések bizonyítják a keresztények készségét arra, hogy az újabb kihívásokkal, a társadalom multikulturalitásával szembenézzenek. Ugyanis

³⁴ Uo. 9.

³⁵ Vö. uo. 11.

³⁶ Uo. 14.

„aki nem tud meggyőződéssel igent mondani a multikulturális társadalomra és a más kultúrákkal való dialógus folytán meg nem szabadította magát az egydimenziós gondolkodástól, nem ért semmit a keresztény hit igazi kato-licitásából (a minden kultúrát és az egész világot átfogó bőszívűségből)”³⁷

Az alapvető probléma azonban még mindig megoldatlan. Otto Knoch-nak igazat kell adnunk, amikor állítja, hogy a nép fogalmát sem a szentírás, sem pedig a katolikus teológia nem tárgyalja kielégítően. Ezért kívánatos, hogy az egyház a nép és kisebbség jelenségét az eddigieknél alaposabban kutassa.

³⁷ HÄRING, B., *Richtschnur: Das Pfingsterlebnis*, in: KLÖCKER, M./TWORUSCHKA, U. (Szerk.) *Miteinander – was sonst? Multikulturelle Gesellschaft im Brennpunkt*. Köln 1990, 80 l.